

Спектор О.М.*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ (АВС) ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті розглядаються питання, що стосуються запровадження в Україні системи альтернативного вирішення спорів як невід'ємної складової європейської інтеграції України. Робиться висновок про взаємний вплив двох процесів: європейська спрямованість України як передумова формування системи альтернативного вирішення спорів та формування системи альтернативного вирішення спорів як необхідна складова відповідності юридичному критерію членства в ЄС.

Ключові слова: альтернативне вирішення спорів, переговори, медіація, омбудсмен, європейська інтеграція, Європейський Союз, адаптація законодавства, директива, *acquis communautaire*.

Статья посвящена рассмотрению вопросов, касающихся формирования в Украине системы альтернативного разрешения споров как неотъемлемой составляющей европейской интеграции Украины. Делается вывод о взаимном влиянии двух процессов: европейская ориентация Украины как условие формирования системы альтернативного разрешения споров и формирование системы альтернативного разрешения споров как необходимая составляющая соответствия юридическому критерию членства в ЕС.

Ключевые слова: альтернативное разрешение споров, переговоры, медиация, европейская интеграция, Европейский Союз, адаптация законодательства, директива, *acquis communautaire*.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Прагнення України до повноправного членства у міжнародних інституціях, зокрема – Європейському Союзу, зайняття нею гідного місця у світовому співтоваристві вимагає слідування сучасним правовим тенденціям, у тому числі, щодо забезпечення захисту прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб, розширення можливостей такого захисту та надання права вибору способу захисту, у тому числі – на умовах альтернативності. Зазначене обумовлює своєчасність та актуальність розгляду питання формування в Україні системи альтернативного вирішення спорів у контексті європейської інтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Окремі питання, пов'язані зі створен-

* аспірант кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Науковий керівник: проф. Притика Ю.Д.

ням та правовим регулюванням системи альтернативного вирішення спорів розглядаються у працях О.А. Брижинського, Д.Л. Давиденка, І.Ю. Захар'ящевої, Ю.С. Коляснікової, В.І. Коротенка, А.Н. Кузбагарова, М.Є. Меднікової, О.І. Носиревої, О.Ю. Скворцова тощо.

Однак аналіз юридичної літератури показує, що питання стосовно формування в Україні системи альтернативного вирішення спорів в контексті європейської інтеграції України сьогодні залишаються не розглянутими.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є розгляд автором питання формування в Україні альтернативного вирішення спорів як складової європейської інтеграції України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Виникнення на світовій карті унікального наднаціонального утворення – Європейського Союзу, як закономірний результат історичного розвитку, заклало засади глобальних інтеграційних процесів. Слід зазначити, що інтеграційні процеси, що відбуваються сьогодні на Європейському континенті, у жодній зі сфер не можуть розглядатися як результат механічного з'єднання. Саме в Західній Європі був уведений у науковий лексикон термін «інтеграція» (від лат. *integratio*), що означає відновлення цілого, возз'єднання. Використання таких понять як «міжнародне співробітництво» або навіть «європейське співробітництво», не відбивало суті нових занароджених явищ. Поняття «інтеграція» також не слід ототожнювати з терміном «міждержавне співробітництво», що засноване на принципах міжнародного права, оскільки під «інтеграцією» розуміється насамперед вихід за межі такого співробітництва, аж до створення єдиної структури, що відрізняється наднаціональними (наддержавними) рисами [1, с.5].

Сьогодні в колі європейських інтеграційних процесів, завдяки своєму геополітичному положенню та кардинальним політичним і економічним змінам останніх років, опинилася і Україна.

Звичайно, одного прагнення будь-якої країни до членства в Європейському Союзі не є достатнім, для цього вимагається відповідність низці критеріїв, про які йдеться далі.

Так, стаття 49 Договору Європейський Союз від 7 лютого 1992 року визначає дві групи вимог членства:

- держава повинна бути європейською, що включає не стільки географічне місцезнаходження, скільки культуру, політичні та правові традиції;
- шанування демократичних принципів.

Щодо України, то при вирішенні питання її членства в Європейському Союзі, треба мати на увазі ще і додаткові критерії членства в ЄС, які було сформульовано для країн Центральної та Східної Європи на Копенгагенському засіданні Європейської Ради в червні 1993 року - «копенгагенські критерії», а саме:

- 1) досягнення стабільності інституцій, котрі гарантують демократію, верховенство права, права людини, дотримання і захист прав меншин («політичний критерій»);
- 2) існування функціонуючої ринкової економіки, а також здатність витримувати конкурентний тиск та дію ринкових сил у межах ЄС («економічний критерій»);
- 3) спроможність взяти на себе зобов'язання, що випливають з членства, у тому числі дотримуватись цілей політичного, економічного та монетарного союзу шляхом приведення національної системи законодавства у відповідність до *acquis communautaire* («юридичний критерій»).

Саме у контексті відповідності юридичному критерію має розглядатися питання запровадження в Україні системи альтернативного вирішення спорів (АВС).

Приведення національної системи законодавства у відповідність до *acquis communautaire* головним чином стосується питання адаптації національного законодавства до

законодавства Європейського Союзу. Нагадаємо, що 11 червня 1998 року було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, 16 серпня 1999 року Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, а 18 березня 2004 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу».

Як зазначається у зазначеному Законі, адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Закон також визначає *acquis communautaire* (*acquis*) як правову систему Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ, а адаптацію законодавства як процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*.

Особлива роль у забезпеченні процесу адаптації та гармонізації національних законодавств належить директивам ЄС. Директива ЄС може бути визначена як тип законодавчого акта Європейського Союзу, що зобов'язує державу-члена у певний термін вжити заходів, спрямованих на досягнення визначених у ній цілей. Щодо альтернативного вирішення спорів, то провідне місце на сьогодні тут займає Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року «Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах». Слід зазначити, що 21 лютого 2011 року у Верховній Раді України було зареєстровано проект закону про медіацію (реєстраційний номер 8137).

Проект Закону передбачає:

- медіацію як позасудовий, швидкий та ефективний спосіб вирішення спорів;
- допустимість та принципи проведення медіації;
- вимоги до осіб-медіаторів, порядок їх сертифікації, права та обов'язки сторін медіації, особливості залучення інших учасників медіації;
- початок, порядок проведення медіації та її припинення;
- повноваження та відповідальність організацій, що забезпечують проведення медіації;
- правовий статус об'єднання медіаторів та їх повноваження.

Прогнозуючи соціально-економічних наслідків прийняття проекту Закону, його розробники зазначили: «Правове врегулювання процедури медіації надасть можливість сторонам за добровільною згодою, на основі спільних інтересів, не звертаючись до формальної системи судочинства, швидко та ефективно вирішувати спори шляхом проведення переговорів та досягнення взаємопорозуміння.

Медіація надасть можливість сторонам заощадити кошти, пов'язані з оплатою послуг юристів, та дозволить зменшити обсяг роботи для суддів, які зокрема через надмірну навантаженість судовими справами не завжди вирішують їх швидко, ефективно та справедливо.

Вищезазначені положення сприятимуть розвитку громадянського суспільства та формуванню культури цивілізованого вирішення спорів на засадах взаємних інтересів та згоди» [2].

Слід також зазначити, що сама спрямованість України на інтеграцію до європейського простору є однією з необхідних передумов запровадження в Україні альтернативного ви-

рішення спорів, оскільки, як слушно зазначає В.Самохвалов, «сьогодні демократичне суспільство готове та здатне вирішувати конфлікти, обминаючи державні суди шляхом використання примирних процедур та третейського розгляду. З їх допомогою спори вирішуються набагато швидше, потребують менших фінансових витрат, крім того, третейські суди та інші процедури альтернативного вирішення спорів здатні значно розвантажити державну судову систему» [3, с.11-12]. Так, зокрема, у країнах Європи 80% спорів, що перебувають у провадженні суду і передаються на медіацію, вирішуються без судового розгляду [4, с.180]. Так саме і інститут омбудсмена є невід'ємною частиною правової системи більш ніж у 100 країнах, в тому числі і в країнах Європейського співтовариства [5, с.35]. У 1992 році на основі Маастрихтського договору було запроваджено інститут Європейського захисника громадянських прав. Таким чином, слід погодитись з І.Бережною, що умови євроінтеграції України, членство у СОТ все рівно з часом примусять її налагодити роботу альтернативних методів вирішення спорів [6].

Висновки. Запровадження альтернативного вирішення спорів є невід'ємною складовою процесу європейської інтеграції України. Особливістю формування альтернативного вирішення спорів в Україні є те, що в контексті європейської інтеграції воно має розглядатися як двосторонній процес. З одного боку, створення системи АВС є складовою підготовчого процесу до вступу до Європейського Союзу, а саме – частиною досягнення відповідності «юридичному критерію» членства в ЄС. Зокрема, значним кроком у приведенні національного законодавства у відповідність до законодавства ЄС має стати прийняття поданого на розгляд Верховної Ради України проекту закону про медіацію. З іншого боку, європейська спрямованість України сама собою створює необхідні передумови для розвитку в Україні альтернативного вирішення спорів, оскільки у європейських країнах накопичений багатий досвід у сфері АВС.

Використана література

1. Право Европейского Союза / Н.Р.Мухаева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. - 159 с.
2. Пояснювальна записка до проект Закону України «Про медіацію», реєстраційний номер 8137 від 21.02.2011 року [Електронний ресурс]. - Режим доступа: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=39689 09.06.2011 р. Загол з екрану.
3. Самохвалов В. Тенденції розвитку інституту третейського суду як актуальний напрям розбудови альтернативного судочинства в Україні / В. Самохвалов // Проблеми альтернативного судочинства в Україні: Матеріали Першого львівського міжнародного форуму. – Львів: ЛДІНТУ ім. В. Чорновола, 2008. – 210 с.
4. Бондаренко-Зелінська Н. Медіація: можливість запровадження в цивільному процесі України / Н. Бондаренко-Зелінська // Перспективи застосування альтернативних способів вирішення спорів (ADR) в Україні: матеріали Другого Львівського міжнародного форуму (Львів, 26-29 травня 2009 року) / відп. за випуск І.І.Дутка. – Львів: Львівський державний інститут новітніх технологій та управління ім. В.Чорновола, 2009. – 221 с.
5. Гамзунов, А. Повышение качества обслуживания клиентов через использование института омбудсмена / А. Гамзунов // Банковский вестник. - 2006. - № 8. - С. 34-37.
6. Бережная И. Сумна доля альтернативних методів вирішення спорів в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступа: <http://blog.liga.net/user/berezhnaya/article/2073.aspx> 20.11.2010 р. Загол. з екрану.